

In het kader van het Belgisch-Duits cultureel akkoord gaf Prof. dr. Jr. Jay BLUMLER, professor aan de University of Leeds en research director of the Centre for Television Research, op uitnodiging van het Departement Communicatiewetenschappen, op 4 en 5 december 1975 twee lezingen, respectievelijk «The Decline of Traditional Communication Patterns» en «The Evaluation of New Communication Roles», onder de algemene titel «The Intervention of Broadcasting in Politics».

De eerste lezing vond men in het lentenummer. De tweede lezing volgt hieronder. Zij werd in het Nederlands vertaald door Gust De Meyer.

de interventie van de omroep in de politiek deel II

Jay blumler

Alhoewel ik op het einde van het eerste deel zei dat de situatie waarin politieke communicatie vandaag de dag functioneert, verschillend lijkt van deze waarover Lazarsfeld en Klapper schreven, heb ik toen geen poging gedaan om de essentie van dit verschil te definiëren. Laat mij toe dit nu te doen. De vroegere research schijnt oudmodisch en voorbijgestreefd omdat het politiek environment veel minder stabiel en duurzaam blijkt dan Lazarsfeld, zijn collega's en opvolgers, vonden dat het was.

Een eerste voorbeeld is het veld van het verkiezingsgedrag. Het is nog niet zo lang geleden, bijvoorbeeld, dat Britse politologen het kiezerskorps afschilderden als voor zowat vier vijfden samengesteld uit trouwe partij-aanhangers, van wie men er op kon rekenen dat zij geregeld stemden voor de origineel gekozen partij, en een minderheid, niet groter dan een vijfde, van meer wispelturige, vlottende kiezers. Men dacht dat zelfs de laatsten weinig beïnvloed werden door verkiezingscampagnes, doch zich op

de verkiezingsdag veeleer lieten leiden door gebeurtenissen en trends tussen de verkiezingen.

In dit alles is nu blijkbaar verandering gekomen. De opkomst van kiezers fluctueert. Enquêtes gedurende elk van de meest recente Britse verkiezingen suggereerden dat opiniever-schuivingen gedurende de campagne zelf de uitslag beïnvloedden. De winst van de liberalen nam zodanig toe dat het twee-partijen-model bijna overging in wat men een 2 1/2-model zou kunnen noemen. Onze schattingen van de proportie standvastige partij-aanhangers situeren zich afgetekend onder de verhoudingen die voordien als valide beschouwden. Een breed opgevat onderzoek van het Brits kiesgedrag zegt ons dat het aantal kiezers dat consistent antwoordde op vragen over hun partijvoorkeur in 1963, 1964, 1966 en 1970 slechts 44 % bedroeg.

De auteurs van een andere studie, die betrekking had op ongeveer dezelfde tijdsperiode en zelfs nog een hogere graad van 'wispelturig' stemgedrag suggereerde, formuleerden het als

volgt: «De echt trouwe partijaan-hanger maakt een veel kleiner deel uit van het kiezerskorps dan voorheen verondersteld werd» en — nog provocerder: «De consistente kiezer is de uitzondering op de regel; de regel is de vlottende kiezer» (1).

Deze trends zijn niet beperkt tot Groot-Brittannië, integendeel. Voor zover het vergelijkbare democratieën betreft, schijnen zij een wereldwijd verbreid fenomeen te zijn, dat suggereert dat bepaalde onderliggende krachten aan het werk zijn. In de Verenigde Staten, bijvoorbeeld, publiceerde onlangs Edward Dreyer gegevens waaruit, voor vijf op elkaar volgende presidentsverkiezingen sinds 1952, een gestadige en steil neerwaardse trend kan afgelezen worden in de capaciteit tot identificatie met een partij (een maat voor de gebruikelijke partijtrouw op lange termijn van de Amerikaanse kiezer) welke gebruikt wordt voor de voorspelling van het uiteindelijke stemgedrag (2).

In Nederland is het aandeel van de kleinere partijen bij de verkiezingen toegenomen bij iedere verkiezing sinds 1959. Bij de laatste Deense verkiezing sprong de zogenoemde min-

derheidspartij van 7% in september 1971 op 36% in december 1973. In Frankrijk heeft blijkbaar een politieke hergroepering plaatsgevonden, met een evolutie van een multi-partijstelsel naar een twee-partijstelsel. En hier in België kennen de niet-traditionele partijen een doorbraak, die bij iedere nieuwe verkiezing bevestigd werd, behalve voor de lichte achteruitgang bij de meest recente verkiezing vorige winter.

Dit waren enkele symptomen van een zich wijzigend kiesgedrag. Alvorens andere kenmerken van verandering, alsmede hun communicatieve implicaties, aan te duiden, laat ons toe nog drie belangrijke punten aan te stippen i.v.m. de vastgestelde groei van electorale «wispelturigheid».

Ten eerste: het principe van de trouwe partijgeest, die als het onmisbaar, maar blijkbaar niet onoplosbaar cement werd beschouwd van het «gelijken spreken tot gelijken»-communicatiemodel, zoals ik dat in het eerste deel heb beschreven, lijkt op dit ogenblik veel van zijn vroegere controlemacht verloren te zijn.

Niet dat de traditionele grote partijen in vele van de door ons genoemde landen het gevaar lopen te verdwijnen of voorgoed verbannen te worden naar het rijk van buiten-electorale duisternis. Het is eerder zo dat gelijk welke steun die zij krijgen nu meer voorwaardelijk is dan voorheen: voor de ruggesteun waarop zij vroeger konden tellen, moeten de partijen nu harder vechten. Deze situatie doet de onzekerheid toenemen, want het staat niet vast dat zij het gevecht zullen winnen. Onderzoek, tenminste in Groot-Brittannië, werpt meer licht op het fenomeen van het «overlopen»: dit gebeurt namelijk minder tussen de twee grote partijen zelf, in casu de conservatieven en de liberalen. Het neemt eerder de vorm aan van een beweging van een grote partij naar een kleinere partij of naar een onthouding (en natuurlijk vice versa). Dit patroon zou kunnen suggereren dat de omroep tussenkomt in deze trends, zoals ik verder nog zal aantonen.

De twee volgende bemerkings i.v.m. de electorale «verschuiving» suggereren dat verandering aanleiding

geeft tot additionele veranderingen. Immers, uit het Britse onderzoek althans, blijkt — en dit is het tweede punt — dat stratificatiefactoren of klasse-verschil, die altijd in hoge mate correleerden met het stemgedrag, steeds minder voorspellingskracht hebben voor de uiteindelijke partijvoorkeur. Dit betekent dat een sociale steunpilaar van de stabiliteit van het verleden trapsgewijze ondermijnd is, nu de bevolking zich aan een minder consistent en standvastig patroon van partijtrouw schijnt te houden voor de eigen omgeving waarin zij zich beweegt.

Ten derde zijn er aanwijzingen, althans in Groot-Brittannië en de U.S.A. dat de overdracht van het partijlidmaatschap van ouders op kinderen in het familieleven veel minder effectief is of gebruikelijk dan vroeger het geval was. Dit heeft zeker zijn invloed op de verschuivingen in de verkiezingsuitslagen. In een studie die wij in 1970 in Leeds uitvoerden, bijvoorbeeld, bij jonge kiezers van 18 tot 24, die voor de eerste maal stemden, vonden wij een sterke tegengestelde relatie tussen de overeenkomst van de vroegere stem-intenties van de respondenten met de partijbanden van hun ouders en de mate waarin hun uiteindelijke keuze afweek van hun originele voorkeur.

Het keren van het tij is in elk geval niet beperkt tot de zee van het electoraal gedrag. Het heeft zich gemanifesteerd in de structuur van de communicatieve krachten zelf. Wellicht verdienen twee ontwikkelingen (buiten de opkomst van de televisie) de aandacht. Ten eerste, juist zoals de banden van loyaliteit tussen de stemgerechtigden en de traditionele partijen verzwakten, zo ook bleken sterke krachten aan het werk die leidden tot een ontspanning van de banden tussen partij- en persstelsel. Natuurlijk lijkt het in zekere zin vanzelfsprekend dat dagbladen partij kiezen in de strijd tussen de partijen. Gedeeltelijk komt dat omdat partijen bestaan vanaf het ogenblik dat mensen gaan samenwerken om een gemeenschappelijk en algemeen politiek doel na te streven, en daartoe pogingen tot mobilisering van publieke steun aanwenden. Zowel de samenwerking als de mobilisering die

zulke partij-inspanningen meebrengen vereisen communicatie en kranten lijken een voordelige positie te bekleden om aan deze eis tegemoet te komen. Daarbij komt nog dat kranteneigenaars traditioneel van zichzelf dachten een opinievormende functie te hebben: één aspect daarvan was de bereidheid steun te verlenen aan gelijk welke partijkrachten in hun maatschappij waarvan zij dachten dat zij deze op de meest effectieve wijze binnen de gepaste banen zouden leiden.

Vele onderzoekers zijn het er desondanks thans over eens dat de partijgebondenheid van de krant zwakker wordt en van vorm verandert. Van de Engelse pers schreef Colin Seymour-Ure, bijvoorbeeld, dat «... er een algemene verzwakking is ontstaan in de politieke banden tussen de partijen en de pers... in de laatste twintig jaar... Indien men de beslissende test voor de partijvoorkeur, nl. een algemene verkiezing, beschouwt, dan zijn vanaf 1955 de partijkleuren vervaagd en alhoewel hun uiteindelijke beslissingen voorspelbaar waren, lieten zij (op een of twee na) het voorkomen alsof zij — bij de meest recente verkiezing — alle mogelijkheden tegen elkaar afwogen en alle opinies beschouwden alvorens hun besluit openbaar te maken.»

Hier in België heeft Gabriel Thoveron geschreven over de zogenaamde «depolitiseren van de pers» en van «... een verschuiving van een 'extern' pluralisme — d.i. de uitdrukking van verschillende opinies in verschillende dagbladen — naar een 'intern' pluralisme — waar tegengestelde gezichtspunten weerklank vinden in hetzelfde dagblad.» En een Scandinavisch auteur ging zelfs zo ver te stellen dat «de conclusie die men met een gerust geweten kan trekken is dat het oude partijdagblad veroordeeld is».

Misschien klinkt deze laatste commentaar voor velen onder ons als te extreem. Inzake politieke aangelegenheden is de pers immers een medium dat van nature aangewezen is een positie toe te lichten en dat dit kan doen in verschillende graden van betrokkenheid. Niettegenstaande door een partij beheerde of gesubsidieerde kranten meer een meer ver-

dwijnen, de politieke inhoud minder eenzijdig wordt en de editoriale betrokkenheid in meer gekwalificeerde termen te voorschijn komt, gaan vele dagbladen door een bepaalde politiek of een bepaalde partij te steunen op politieke hoogtepunten als verkiezingstijden, zelfs in een context van afnemende partijgebondenheid. Wat meer is, zij kunnen dit regelmatig en standvastig doen. Hun betrokkenheid kan een hulp zijn bij de manier waarop zij in andere delen van de krant politiek nieuws brengen. Tenslotte kunnen banden met tenminste enkele sectoren van het publiek in stand gehouden blijven op basis van deze traditionele tendensen. We mogen niet vergeten dat we hier te maken hebben met een subtiel en duidelijk zeer belangrijke variabele.

De Britse verkiezingen van februari 1974 leverden een interessant voorbeeld van het belang dat de kwijpende partijgeest van de pers kan hebben. Zoals men zich wellicht zal herinneren werden deze verkiezingen gehouden in een atmosfeer van intense partijstrijd en van uitzonderlijk scherpe polarisering. De twee grote partijen schenen verdeeld door een kloof die zelden en misschien nooit breder was geweest gedurende de naoorlogse periode. Openlijk traden zij in het strijdperk, gedreven door een combattieve partijgeest.

Hoe reageerde de Britse pers in deze situatie? Het is zo dat de meeste kranten hun steun toezegden aan een of andere partij enige tijd voor de verkiezingsdag. Maar in de plaats van hun voorkeupartijen in het kielzog te volgen door aanwakking van het vuur van de geïntensifieerde partijgevoelens, versloegen vele kranten de verkiezingscampagne op een wijze die eerder de «partijdigheid» van de grote partijen betreurde als zijnde «buitensporig», te «ophitsend» en «bitter», die gematigd diende te worden, en die gevaar liep de gemiddelde, weldenkende, gulden-middenweg-burger tegen de borst te stuiten door de voortdurende stroom van scheldwoorden. En of de kranten nu eenvoudigweg inspeelden op een gevoel waarvan zij dachten dat het reeds breed verspreid was onder hun lezers, of zij de afkeer voor opgedreven partijconflict zelf wensten te versterken of op te voeren, de reactie

van deze media tegen zulk conflict heeft de Liberalen, als meer gematigde partij, waarschijnlijk geholpen om een dramatische vooruitgang te boeken. Deze reactie kan de grote partijen er eveneens toe aangezet hebben een eerder verschillende soort van campagne te voeren in oktober. Tijdens deze campagne verklaarden de politici dikwijls dat het hun bedoeling was te vermijden hun tegenstanders uit te schelden en zocht elke partij zichzelf voor te stellen als de enige die in staat zou zijn een bredere nationale eenheid te bewerken, die op dat ogenblik tegelijkertijd zo ongrijpbaar en toch zo gewenst scheen voor zo vele Britten.

De andere belangrijke bron van verandering op het communicatief vlak heeft te maken met nieuwe manieren waarop politieke communicatoren pogen de aandacht te trekken voor hun boodschappen en hun persuasieve trefkracht te verhogen.

Het is helemaal niet gemakkelijk de essentie van deze stijlverandering precies te karakteriseren, misschien wel omdat deze zo vele vormen aanneemt. De beste opsomming vond ik in een boek van Mendelsohn en Crespi, getiteld «*Television, the Polls and the New Politics*». Volgens hen beantwoorden aan de «nieuwe politiek» zulke kenmerken als: de assimilatie van politieke propaganda- en reclametechnieken; de programmering van de aantrekkingskracht van partij en kandidaat werkt op het gevoel van het publiek zoals dat door opinieonderzoek en resultaten uit ander onderzoek wordt blootgelegd; de zelfbewuste projectering door publicisten van de partij van wat wij «images» zouden noemen; het beroep doen op gespecialiseerde public relations bureaus voor de uittekening van campagnestrategieën. Wanneer men dit alles samenvoegt, bekomt men een basis waarop een welomlijnde benadering van partijpolitieke communicatie op verschillende niveaus kan gespecificeerd worden. Ten eerste, op het niveau van de attitudes van diegene die aan de campagne deelneemt, is daar het element van weloverwogen berekening. Mendelsohn en Crespi beschouwden dit precies als een trend ter vervanging van de politici van de oude stijl, die hoofdzakelijk door een subjectieve

kijk op de situaties geleid werden, door meer gereserveerde organisatie-mensen, die meer «doelbewust analytisch, empirisch opportunistisch en administratief manipulatief» zijn. Ten tweede vinden we, op het vlak van de organisatie, een toenemende centralisering, specialisering en rationalisering van campagneactiviteiten. Tenslotte wordt, op het punt waar de campagnevoerder zich richt tot het publiek, de politieke informatie op een welbepaalde manier gepresenteerd, nl. door het uit de weg gaan van een gedetailleerde discussie ten voordele van een poging om de indruk te geven tegenover het kiezerskorps of belangrijke delen ervan over belangrijke aangelegenheden een standvastige houding aan te nemen.

Hoe is de 'interventie' van de omroep inzake politieke aangelegenheden verbonden met de verschillende trends die karakteristiek zijn voor onze minder stabiele politieke wereld? Een bepaalde visie over de rol van de TV zou deze eerder als een soort van begunstigde dan als oorzaak van deze trends kenmerken, in de zin van: televisie is het communicatie-instrument waarnaar men zich op een natuurlijke wijze richt omwille van zijn reputatie van onpartijdigheid en objectiviteit, zijn visuele aantrekkingskracht en zijn groter vertrouwen, en dat in een poging om de nieuwe en steeds ontzaglijker behoeften te bevredigen die de problemen en crisissen van onze vluchtige en troebele tijden mee deden ontstaan.

Een sterke verrechtvaardiging voor de veronderstelling dat vele mensen inderdaad nieuwe informatiebehoeften ervaren in de omstandigheden van vandaag bekomt men wanneer men vraagt hoe kiezers, die minder trouwe aanhangers zijn dan zij voorheen verondersteld werden te zijn, zich een idee gaan vormen over de partij die zij zullen steunen en voor wie zij zullen stemmen. Een zeer plausibel en, naar ik meen, geldig antwoord suggereert dat opvattingen over aan de gang zijnde gebeurtenissen en de relaties van de partijen tot zulke gebeurtenissen (d.i. opvattingen over de dingen die belangrijk zijn op een gegeven ogenblik en over de manier waarop de partijen ze in het verleden tegemoetgetreden zijn evenzeer als

vooruitzichten over hun competentie om ze in de toekomst aan te kunnen) een grotere rol spelen bij de vastlegging van electorale keuzen.

Indien deze diagnose geldig is, zijn haar implicaties ook explosief. Zij helpt, bijvoorbeeld, verklaren waarom politieke partijen meer en meer gevoelig worden voor de wijze waarop het omroepnieuws feitelijke nieuws-items presenteert in een campagne die op aan de gang zijnde verkiezingsaangelegenheden invloed schijnt te hebben. Het betekent ook dat de individuele kiezer met moeilijker keuzen en beslissingen zal geconfronteerd worden dan vroeger, in zijn zoektocht naar een raakvlak tussen zijn eigen kijk op politieke problemen en zijn indruk van de verdiensten en de geschiktheid van de partijen. Dit helpt ook voor een deel zijn speciale afhankelijkheid van televisie in het nieuwe politieke klimaat verklaren, vermits, zoals Gabriel Thoveron het eens goed uitdrukte, de kiezer in tijden van diepgaande verandering en opeenvolgende crisissen in verwarring gebracht wordt; en wanneer zijn stemgedrag steeds minder gedictieerd wordt door gewoonten en banden met de traditie, moet hij op zoek gaan naar vergelijkbare informatie die men gemakkelijker aantreft in de omroepmedia.

Het beeld van de typische burger die meer door cognitieve dan andere behoeften bewogen wordt en zich vooral wendt tot de televisie wanneer hij geconfronteerd wordt met keuze-problemen, wordt vrij goed ondersteund door gegevens tot nog toe verzameld over de redenen waarom de kiezer de verkiezingscampagnes volgt. Wij hebben in Leeds verscheidene studies ondernomen van wat we nu publiek-functies in het politieke communicatieproces noemen en onze analyse-instrumenten zijn eveneens aangewend in verkiezingspeilingen uitgevoerd in de U.S.A., Israël, Frankrijk en België. Tot nog toe zijn vier sub-typen uit de data naar voor getreden, die we respectievelijk genoemd hebben: de monitor, de toeschouwer, de partijganger en de liberale burger (3).

De monitor is op zoek naar enige bijkomende informatie over zijn politieke omgeving en vooral over aan-

PSYCHOLOGIE THEORIE & PRAKTIJK

door Drs. F. Holzhauer en Drs. J. van Minden

Dit boek is opgezet als een reisgids waarin de lezer meegenomen wordt op een interessante ontdekkingsreis door de psychologie. Aan de hand van reiskaarten (schema's) wordt duidelijk gemaakt wat de plaats is van de verschillende onderdelen en specialismen binnen en rond de psychologie.

Verder wordt uitvoerig verklaard wat de relatie van psychologie is tot verwante wetenschappelijke kennisgebieden als de pedagogie, de psychiatrie, de sociologie, enz.

Een zeer kenmerkende eigenschap van dit psychologieboek is dat het de theorie en de praktijk combineert, een opzet die in geen enkel ander boek van deze aard wordt aangetroffen. Daarom is het bijzonder geschikt voor beroepsbeoefenaren die in hun werk een algemeen beeld nodig hebben over hoe de mens functioneert, denkt, met anderen omgaat, enz.

3 delen gebonden in één band, groot formaat, XIV + 688 blz. 2.245 fr.

Van deel 1 bestaat een studentenuitgave, XIV + 424 blz. 800 fr.

SINT-MICHIELSSTRAAT 1 - 3000 LEUVEN

gelegenheden daarin die hem en zijn naastbestaanden aanbelangen. De toeschouwer zoekt opwinding, vooral deze die uit competitie, conflict, tragedies en triomfen welke de gebeurtenissen in de politieke arena aflijnen, voortkomt. De partijganger tracht een bevestiging te vinden voor zijn politieke overtuigingen en vooral voor deze die zijn partijgebondenheid bepalen. De liberale burger wil de politieke informatie schiften om de alternatieven en opties waartussen hij meent te moeten kiezen klaar te stellen: hij zoekt hulp bij de beslissing over zijn stem.

Naast de identificatie van zulke subtypes van publiek-functies kunnen verscheidene bijkomende gevolgtrekkingen gemaakt worden uit de beschikbare gegevens. Een ervan is dat de rol van de partij-aanhanger duidelijk een minderheidsoriëntatie uitmaakt die op niet meer dan een vierde van de bevolking toepasselijk is. Deze individuen zijn ouder, meer geïnteresseerd in politiek in de geschreven pers dan in de omroep, stabiel in hun kiesgedrag en intenser in hun politieke overtuiging. Zij stemmen overeen met het partijganger-patroon van individuen die voor hun partijloyaliteit bevestiging zoeken in de politieke boodschappen waarop de studies van Lazarsfeld en het «gelijken spreken tot gelijken»-communicatiemodel steunden. Zij vertegenwoordigen echter een zeer kleine minderheid in het kiezerspubliek en niet zijn centrale tendens. Het zwaartepunt van motivering tot het volgen van een campagne ligt echter bij de monitors; uit de gegevens blijkt hun bekommernis om zich op de hoogte te houden omtrent politieke aangelegenheden en om uit te zoeken wat de verschillende partijen zinnens zijn te presteren zo ze de macht zouden in handen krijgen, wat hun er onveranderlijk toe aanzet, meer dan gelijk welke andere reden, uit te kijken naar communicatie over verkiezingen. De zogenoemde «liberale burgers» echter — diegenen die hun reden tot het volgen van een campagne bevestigden met een item als «om mij te helpen een besluit te treffen over hoe te stemmen» — maakten een zeer interessante minderheid uit, ongeveer even groot als de partijgangers. Het bleek dat zij

inderdaad in grote mate onstandvastig waren wanneer hun stemvoordeur gemeten werd van bij de start van een campagne tot het einde alsook van de ene campagne tot de andere, dat zij meer dan gemiddelde kennis bezaten en dat TV-programma's meer dan in andere electorale subgroepen deel uitmaakten van hun pakket communicaties over de campagne. Met andere woorden, de veronderstellingen over de kenmerken van de typische vlottende kiezer zoals die in het beperkte - effect - model van media-invloed naar voor treedt, schijnen niet langer stand te kunnen houden.

Er schijnt integendeel een vrij brede subgroep te bestaan, althans in het Britse kiezerscorps, waarvan de leden a) er bewust op uit zijn de verdiensten van de verschillende partijen tegen elkaar af te wegen, b) bereid zijn van idee te veranderen van het ene politiek beslissingsmoment tot het andere, c) niet gelijken op het boeken-image van de apathische en onwetende vlottende kiezer die vroeger verondersteld werd de rangen te domineren van diegenen die in electorale verandering betrokken waren, d) de voorkeur geven aan televisie als het medium dat het meest waarschijnlijk een gebalanseerde benadering aanbiedt van het politieke nieuws waar zij de voorkeur aan geven.

Alles wat ik tot nog toe gezegd heb, zou kunnen overeenstemmen met een bepaalde kijk op televisie als zou deze slechts op een beperkte wijze tussenbeide gekomen zijn in de politiek, eerder dan op een van de meer actieve manieren die ik gisteren heb aangeduid. Ik heb televisie tot nog toe afgeschilderd als een instantie waarvan verwacht wordt dat zij aan de nieuwe informatiebehoeften, gecreëerd door politieke verandering, beantwoordt, i.p.v. als een kracht die zelf zulke verandering hielp in gang zetten. Nochtans geloof ik persoonlijk dat televisie in deze processen actiever en sterker is tussenbeide gekomen. Ik zou vooral willen volhouden dat haar meer positieve interventie in het politieke leven hoofdzakelijk de volgende vormen heeft aangenomen. Televisie heeft:

— de structuur van het publiek voor communicatie gewijzigd;

— de toegangspatronen voor woordvoerders tot dat publiek gewijzigd;

— krachtige nieuwe normen geïntroduceerd in de organisatie van het politiek debat;

— bijgevolg bijgedragen tot de *destabilisering van het electoraal gedrag*;

— bijgevolg bijgedragen tot de *ongeldigmaking van de oude modellen* van de communicator-ontvanger-relatie op het politieke vlak;

— daardoor de weg geopend voor een ongekend hevige *strijd voor de communicatiecontrole* tussen partijwoordvoerders en 'professionals' van de massamedia; met alvast dit ene resultaat dat de capaciteit van de TV om echt goed aan de nieuwe informatiebehoeften van de kiezers te voldoen beperkt werd;

— en bijgevolg ook de *voorzichten en perspectieven van het politieke communicatieonderzoek gewijzigd*.

Deze interpretatie van de televisie-impact komt eigenlijk voort uit een analyse van drie van haar meest centrale kwaliteiten. Ten eerste is daar haar karakter van *massa-medium* — dat een grotere draagkracht bezit in de overdracht van politiek materiaal aan in essentie a-politieke mannen en vrouwen dan waarover gelijk welk voorafgaand communicatiekanaal kon beschikken. De structuurverandering van het publiek, daardoor tweegebracht, kan uitgedrukt worden in de gedachte dat een «meer-en-meer» visie op de manier waarop mensen hun blootstelling aan politieke boodschappen cumuleren niet langer zo opgaat als dat vroeger gold. Terwijl in het pré-TV tijdperk hevige krantenlezers ook trouwe radioluisteraars waren, die bovendien geneigd waren zich vaker in een interpersonale politieke discussie met andere mensen te engageren, heeft de TV een afzetgebied voor politiek materiaal geopend dat niet overlapt wordt door de andere bronnen.

In één van onze verkiezingspeilingen, bijvoorbeeld, kon een publiekgroep aangeduid worden, olopende tot een vierde van de steekproef, waarvan de leden het televisieverslag van de campagne volgden, terwijl zij nochtans geen tendens rapporteerden het verloop van de campagne in hun kranten te volgen. De verdere betekenis van deze structuurverandering van

het publiek komt voort uit het feit dat, wanneer dit televisie-afhankelijk electoraal element met steeds meer en meer gevarieerde politieke stimuli dan ooit te voren doordrongen wordt, TV waarschijnlijk de mensen die vroeger die partijen steunden waarin zij eigenlijk op een min of meer onkritische manier geboren waren, er toe aangezet heeft hun stem te verantwoorden.

Ten tweede moeten we rekening houden met het speciaal karakter van televisie als een *openbaar* medium, wat de verplichting meebrengt toegang en aandacht te geven aan al de voornaamste partijen die meedingen naar de gunst van het publiek, en niet toe te laten dat de traditionele grote partijen de ganse aandacht en de discussie volledig monopoliseren. Televisie heeft dus een kritisch verschil teweeggebracht voor wat betreft de toegangsfaciliteiten, de publieke status, de kansen tot erkenning en de gelegenheden tot overtuiging voor bepaalde minderheidspartijen, die veel ernstiger dan anders genomen worden en voorgesteld worden als hebben ze contactlijnen met minder politiek-minded mensen die voor hun aantrekkingskracht meer open zouden zijn.

Deze tweede wijze van analyseren is niet enkel op speculatie gebaseerd. In een van onze Britse peilingen werd een sterke en statistisch significante correlatie aangetroffen tussen stijgend gunstige attitudes voor de liberale partij voor en na de campagne en de hoeveelheid verkiezingsprogramma's die de respondenten gevolgd hadden in de loop van de verkiezing. En Ole Borre stelde onlangs dat de verrassende winsten, gemaakt door minderheidspartijen bij de Deense verkiezingen van december 1973, voor een groot gedeelte konden teruggevoerd worden op de gelijke zendduur die de omroep hun op dat ogenblik toestond. Dit alles is niet zo perifeer aan de hogere graad van electorale onstandvastigheid die in veel landen tijdens de jongste jaren werd vastgesteld als het op het eerste gezicht mocht lijken vermits, zoals vroeger is gezegd, verandering in stemgedrag substantieel te wijten blijkt aan de bewegingen van steun aan meerderheids- naar minderheidspartijen en terug.

Tenslotte, en dit is wellicht het meest

CE.CO.WE.-PUBLIKATIES

WERKDOCUMENTEN

- Nr. 1 : Prof. Dr. J.M. PETERS,
Fictioneel Beeldamusement.
(Het Amusementskarakter van bioscoop- en televisiefilms).
50 fr.
- Nr. 2 : Dr. L. BOONE,
Massamedia en Interpersonale Communicatie.
(Een kritische balans van de rol der zogenaamde 'Opinion Leaders' en van de hypothese van het tweefasig verloop van communicatieprocessen).
95 fr.
- Nr. 3 : Dr. René LINDEKENS,
Inleiding tot een Analyse van Boodschappen volgens Strukturele, Linguïstische Methode.
95 fr.
- Nr. 4 : F. VLAEMYNCK - Prof. Dr. G. FAUCONNIER m.m.v. G. DE MEYER,
«Het vraagstuk "Leuven" (1968) in de spiegel van de Belgische Pers».
80 pagina's, 150 fr.
- Nr. 5 : Drs. G. DE MEYER,
Het advertentieblad in België
(Een verkennend onderzoek)
139 pagina's, 250 fr.

DOCTORALE PROEFSCHRIFTEN

- Dr. W. VAN DER BIESEN : **De verkiezingspropaganda in de democratische maatschappij.** (Een literatuur-kritische studie en een inhoudsanalyse van de verkiezingspropaganda).
Leuven, Ce.Co.We., 1973, gestencild, 661 blz., 375 fr.
- Dr. H. VAN PELT : **De omroep in revisie.** Structurering en ontwikkelingsmogelijkheden van het radio- en televisiebestel in Nederland en België. Een vergelijkende studie.
Leuven, Acco, 398 blz., 395 fr.

CONGRESBROCHURE

- **Kabeltelevisie**, brochure van het congres over kabeltelevisie, gehouden van 1 tot 5 oktober 1974 te Hasselt.
128 blz., 100 fr.

CONGRESVERSLAG

- **Amusement in de Massamedia. Informatieve en persuasieve functies.** Referaten van het Vijfde Vlaams Congres voor Communicatiewetenschap, Leuven, 1975, 55 blz., 100 fr.
Te bestellen bij het Ce.Co.We.,
E. Van Evenstraat 2A,
3000 Leuven.

subtiel en belangrijk, is daar de on-
vermijdelijke «boven-het-gevecht»-re-
latie van de TV t.o.v. het partijpolitiek
conflict. Dit heeft, meer dan wat ook,
er wellicht toe bijgedragen de leef-
baarheid van het «gelijken spreken
tot gelijken»-model aan te tasten. Ver-
mits, in tegenstelling tot dagbladen,
de omroep in de meeste landen geen
individuele partijen steunt, is hij ver-
plicht in de plaats daarvan een bun-
del van zulke niet-partijgebonden,
misschien zelfs anti-partijgebonden
normen voor te staan als eerlijkheid,
onpartijdigheid, objectiviteit, neutra-
liteit en afgemeten keuze — ten laste
van alternatieve waarden als medele-
ven, volgehouden loyaliteit en een
onmiddellijke bereidheid om positie
te kiezen.

Televisie heeft aldus waarschijnlijk
mee geholpen aan de ondermijning
van de stabiliteit van de oude poli-
tieke orde in haar diepste grondves-
ten — door de impliciete aanval op
het voornaamste organisatieprincipe
van de partijgeest. In dit opzicht heeft
televisie waarschijnlijk de store partij-
man in de verdedigingspositie ge-
drongen door hem enigszins vreemd
en oudmodisch voor te stellen, wan-
neer hij voor de vuist weg zijn over-
tuigingen de vrije loop laat voor de
omroep, en door anderzijds een be-
staansgrond te geven voor de minder
overtuigde houdingen van diegenen
die aanvoelen dat een voorwaarde-
lijke en behoedzame houding de le-
vensopvatting van de modelburger is.
Daarbij komt dat het prestige van
dit meer uitgebalanceerd medium er
naar alle waarschijnlijkheid toe bijge-
dragen heeft drukking uit te oefenen
op andere communicatie-organen als
dagbladen om in een toenemende
mate, hun standpunten in te kleden
met verschillende kwalificaties, toe-
voegingen en reserveringen dan wel
te verklaren te strijden aan de zijde
van een enkele schaar engelen.
Televisie is dus niet enkel tussenbei-
de gekomen met minder partij-gebon-
den normen, maar heeft de balans
van gans het perssysteem waar-
schijnlijk doen overhellen naar een
grotere nadruk op afstandname, ge-
matigheid, evenwicht, eerlijkheid en
misschien zelfs scepticisme.

Tot nu toe heb ik op de eerste
plaats gepoogd bepaalde verande-

rende kenmerken te omschrijven van
het nieuwe politieke klimaat waarin
en waarover informatie circuleert, op
de tweede plaats de verschuiving van
vele kiezers naar een sterke afhan-
kelijkheid van televisie te interpreteren
als een weergave van nieuw er-
varen informatiebehoefte naarmate
de traditie van de loyale partijkeuze
uitsterft en een bekommernis om de
dingen van de dag de bovenhand
krijgt, en op de derde plaats drie
voorname wegen te specificeren, waar-
langs televisie zelf tussenbeide ge-
komen is aan het oorzakelijke uitein-
de van het proces, daarbij de acti-
viteit supplementerend van die vele
niet-communicatieorganen die even-
eens het tempo van sociale en poli-
tieke verandering versneld hebben.
Ik zal nu besluiten met een poging
de toestand waarin we ons nu be-
vinden vanuit twee gezichtshoeken te
benaderen: zijn implicaties voor een
strategie van het communicatie-onder-
zoek en de vooruitzichten op een op-
lossing van de crisis waarin het poli-
tiek communicatiesysteem verstikt zit
tengevolge van de barsten in die ou-
dere modellen van relatie tussen
woordvoerder en publiek, die het ge-
woonlijk gelijkmatiger hielpen func-
tioneren.

Wat ik over onderzoeksperspectieven
wens te zeggen kan geordend wor-
den rond twee hoofdpunten. Een er-
van stelt gewoon dat het «beperkte
effecten»-model van media-Invloed
niet langer kan aangehouden worden
als een gezaghebbende en universeel
geldende leidraad. Het moet nu wel
voldoende duidelijk zijn dat het op-
gang gemaakt heeft gedurende een
vrij verschillende politieke en commu-
nicatieve periode; zijn voornaamste
veralgemeningen kunnen niet langer
toegepast worden. Deze vaststelling
kan ondersteund worden door zowel
analytische bemerkingen als empi-
risch feitenmateriaal. Principieel kan
gesteld worden dat, naarmate de tra-
ditionele partijbanden hun glans ver-
liezen voor meer mensen, de moge-
lijkheid voor massacommunicatie tot
beïnvloeding van bepaalde kenmer-
ken van hun politieke visie evenredig
toeneemt. Een recent voorbeeld van
empirisch werk — een feit dus — dat
deze visie ondersteunt is het resultaat
van onze studie te Leeds van het
stemgedrag van jongeren bij de Britse

algemene verkiezingen van 1970. Daar
vonden wij dat communicatiefacto-
ren, op zeer uiteenlopende wijzen
werkzaam — nadat de invloed van
vele andere structurele en predispo-
sitionele variabelen onder controle
werd gebracht door middel van een
regressie-analyse — verantwoordelijk
bleken voor 13 procent van de veran-
dering in het stemgedrag onder oor-
spronkelijke Labour-aanhangers en
voor 28% van de oorspronkelijke
conservatieven.

Onze strategische benadering kan
echter niet een simpele omkering
betekenen van het effectenonderzoek
zoals het volgens de oude patronen
uitgetekend was. Zij moet in toene-
mende mate een ietwat verschillende
richting volgen en gemodelleerd wor-
den volgens een andere opvatting
over de manier waarop mensen de
percepties verkrijgen die hun politieke
houdingen en gedragingen beheer-
sen. Wat wij in essentie nodig hebben
zijn strategieën bestemd om te meten,
niet zozeer de onmiddellijke *persua-
sieve* impact van politieke bood-
schappen dan wel hun vermoedelijke
cognitieve effecten. Dit is niet ge-
woon een kwestie van vastlegging
van informatieverwerving maar een
onderzoek naar de mogelijkheid van
de massamedia om — met de woor-
den van Serena Wade — «beelden
van sociale realiteit te creëren waar-
mee het publiek zijn visie op de we-
reld kan structureren» (4). Dit komt
gedeeltelijk overeen met vele kenmer-
ken van onze gewijzigde politieke
situatie: het groter vertrouwen van
minder partij-minded kiezers in cog-
nitieve percepties van de ding-
gen die van het grootste belang
zijn om het leven dat zij zullen
leiden en de toekomst van hun land
vorm te geven; de tendens van wed-
ijverende partijen om het tegen elkaar
op te nemen voor wat de verzekering
van de publieke bijval betreft over
hun visie over wat de sleutelaange-
legenheden van de dag zijn, terwijl
zij terzelfdertijd aanstoot nemen en
weerstand bieden aan de pogingen
van omroepmensen om een eigen
stempel te drukken op de verkiezings-
agenda; de zeer hoge kijkcijfers die
het TV-journaal elke avond in vele
landen haalt. Dit pleidooi voor een
meer cognitieve nadruk in het effec-
tenonderzoek weerspiegelt ook een
wijziging in de oudere opvatting over

de manier waarop de overreding bereikt wordt. In de plaats van de veronderstelling dat attitudes typisch veranderen als antwoord op een directe aanval op hun meer normatieve funderingen, suggereren we nu dat zij meer geneigd zijn zich te veranderen naarmate de percepties van de wereld van de werkelijkheid, waarin zij dienen toegepast en bewerkt te worden, zich gradueel wijzigen. Om een eenvoudig voorbeeld te nemen, de Amerikaanse Vietnam-Havik zou er waarschijnlijk nooit van overtuigd worden door de Duif dat de militaire aanwezigheid van de USA in Zuid-Oost-Azië moreel onverantwoord was. Maar het is zeer plausibel te veronderstellen dat hij uiteindelijk de behoefte tot onderhandelen over het einde van de Amerikaanse tussenkomst zou accepteren, na elke avond getuige te zijn geweest van televisiescènes die bij hem een beeld zouden inetsen van een oorlog vol akelige incidenten die de strijdkrachten onmogelijk zouden kunnen winnen (5).

Maar laat ons nu, als conclusie, terugkeren naar de schildering van de crisis in de democratische politieke communicatie, zoals die uiteengezet werd in het eerste deel. Daar werd enkel verwezen naar bepaalde *symptomen* van crisis. Nu kunnen we, geloof ik, met zekerheid de onderliggende oorzaken aanwijzen die kunnen gevonden worden in twee verschillende gevolgen van de vrij radicale interventie van de omroep in de politiek.

Eén gevolg was de afbrokkeling van het oude communicator/ontvangermodel waarop het politiek communicatiesysteem berustte voor de opkomst van de televisie. Zoals veel van wat ik reeds zei heeft aangetoond, heeft televisie de oude ratio voor de politieke campagne weggenomen zonder iets van gelijke waarde in de plaats te zetten. Het is waar dat de zogenaamde «nieuwe politiek» van de public-relations-minded campagnevoering schijnbaar zo iets als een alternatief model van de relatie communicator/publiek biedt, eentje dat we zouden kunnen betitelen als het «spreken-tot-de-manipuleerbare-massa's»-model. Maar in tegenstelling tot zijn voorganger schijnt dit model in-

herent onstabiel. Voor wat betreft één zaak mist het duidelijk integriteit. Zijn manipulatieve bedoeling met al zijn bijhorende praal van opportunisme is terzelfdertijd erg doorzichtig, opvallend voor de hand liggend, vervuld met minachting voor de toehoorder en vandaar ook een ontgoochelende aantasting van het respect voor politieke autoriteit. Daarenboven biedt het de toehoorder, de would-be-ontvanger van politieke communicatie, geen faire tegenwaarde voor zijn aandeel in de communicatietransactie, nl. zijn bereidheid aandacht te besteden aan de woorden van de politici. In de plaats van de betrouwbare informatie waar hij naar op zoek is, biedt het hem ontvluchting, verdachte excuses en zelfvoldane pogingen om te profiteren van politieke gebeurtenissen op korte termijn.

Ik vrees dat de conclusie die uit deze analyse moet getrokken worden is dat er geen gemakkelijke weg uit de crisis bestaat tenzij de politici zullen leren hoe zich tot hun luisteraars te richten, niet zozeer als trouwe aanhangers, niet zozeer als manipuleerbare overlopers, maar meer en meer als mogelijke «probleem-oplossers». Ik ben er niet zeker van dat deze enige «structurele» implicatie heeft of niet. Maar hij impliceert dat politici grotere voorrang zouden verlenen aan de informatieve inhoud van hun openbare communicaties en meer nadruk zouden leggen op verklaringen over hun eigen politieke objectieven en intenties dan op aanmerkingen en opties van hun tegenstanders. Het suggereert eveneens dat zij de moeite dienen te doen commentaar te leveren op de voornaamste obstakels en moeilijkheden die zij verwachten te ontmoeten bij hun poging om hun politiek uit te voeren, in de plaats van deze te ontkennen of ze te gebruiken als handige alibi's voor de mislukking van hetgeen zij voorgenomen hadden te doen. Het sluit eveneens een grotere bereidheid in om flaters uit het verleden toe te geven dan politici doorgaans geneigd zijn te betuigen. En zo er enige structurele implicatie is in deze benadering, dan zou die gevonden worden in een grotere bereidheid om deel te nemen aan vormen van politieke presentatie waarvoor kiezers zich steeds opnieuw enthousiast verklaard hebben, nl. de-

batten op het hoogste niveau en permanente discussies tussen de hoogste leiders van de elkaar bekampende partijen.

De andere afbrokkeling door televisie teweeggebracht, komt voort uit het feit dat haar komst voor vele politici de meest radicale vorm van interventie betekende, een misbruik van partijpolitieke functies, een ommekeer in de autoriteit van een oude informatiebron door een nieuwe, up-to-date en in zekere mate meer aansprekende. In deze crisissituatie van het politieke communicatiesysteem gedragen de partijen zich alsof zij, zoals de Kerken vroeger, bedreigd worden. Zij nemen, kort gezegd, aanstoot en bieden weerstand aan de mogelijkheid dat omroepmensen eerder dan politici de agenda samenstellen van politieke aangelegenheden waarover de kiezers kunnen nadenken, dat omroepmensen beslissen welke woordvoerders over deze aangelegenheden voor een breed kijkerspubliek de discussie zouden aangaan, dat zij op een duidelijker manier politici voor hun prestaties ter verantwoording roepen dan legislatieve lichamen schijnen te doen en mogelijk een grotere graad van geloofwaardigheid bij het kiezerskorps halen dan verkiesbare politici soms kunnen bereiken.

Nogmaals, het is moeilijk een hoopvolle uitweg uit de spanningen van deze crisisbron te definiëren. Wat echter op de eerste plaats en broodnodig gewenst is, is klaarheid over de voornaamste alternatieve rollen die omroepmensen in politieke aangelegenheden kunnen spelen en een poging tot het bereiken van eensgezindheid over de aard van het rolpatroon dat omroepmensen zouden aannemen. In essentie staan drie zulke patronen voor hen open. Men zou ze kunnen aanduiden met *verantwoordelijkheid*, *dienstbaarheid* en *pluralisme*. Het meest actieve en positieve hiervan is het verantwoordelijkheidsinzicht in hun functie overeenkomstig dewelke omroepmensen in interviews en interpretatieve commentaar, er op uit zijn politici rekenschap te vragen over hun politiek en verklaringen in verband met gemeenschappelijke belangen, die verondersteld worden gedeeld te worden door cruciale sectoren van het kiezerskorps. Dit is de opvatting die bij

de politici het meeste ongemak schijnt te veroorzaken. Er kan veel in haar voordeel gezegd worden. Kijkers houden ervan en zij bezit integriteit. Zij laat de mensen van de omroep in het politieke proces een rol spelen die zij de moeite waard kunnen vinden en met vuur en enthousiasme kunnen opnemen. Maar zij blijkt de omroepmensen eveneens een eigen grote politieke waardigheid te geven en is doorweven met ambiguïteit. Zij schijnt een «algemene wil»-filosofie binnen te brengen in politieke lichamen die in alle andere opzichten opereren op utilitaristisch gegronde modellen van conflict tussen aan elkaar tegen gestelde belangen. En politici wantrouwen dikwijls de basis van onderliggende politieke waarden, normen en veronderstellingen over een gemeenschappelijk nationaal belang waarmee onderzoekingen in de omroep op touw gezet worden, omdat zij aanvoelen dat deze tenslotte een afzonderlijke ideologische en politieke positie vertegenwoordigen, vermomd met de dekmantel van een veronderstelde universele onpartijdig-

heid.

De mensen van de omroep zouden, ten tweede, kunnen verplicht worden de horens in te trekken, een bescheiden tweederangsrol te spelen ten opzichte van de partijvedetten met sterallures en er naar streven argumenten-kanaliserend en als een verloskundige op te treden, door hoofdzakelijk de politieke woordvoerders te helpen hun eigen visies aan het publiek te openbaren in de plaats van hen proberen uit te dagen. Naar mijn oordeel is dit de minst aantrekkelijke optie van alle. Zij zou de omroep elke eigen verantwoordelijkheid ontnemen om de zaken toe te lichten en een argumentatie naar voor te brengen. Zodoende zou zij ook een veel minder ernstig slag reporters en producers er toe aanzetten in de politieke omroep binnen te dringen — mensen die meer zouden bekommerd zijn om de politiek als een spektakel dan om politiek als een forum van ernstig debat en keuzemogelijkheid.

Er is echter ook nog een derde optie, een pluralistische, waarin omroepmensen eigenlijk even actief bij po-

litieke aangelegenheden zouden betrokken zijn als in de verantwoordelijkheidsbenadering, maar vanuit de gunstige positie van een enigszins verschillend platform — d.w.z. met identificeerbare en verschillende eigen posities en waarin zij dus de pretentie zouden laten varen dat ieder individu onpartijdig kan zijn, doch vooringenomenheid vermijden door het gebruik van een uitgebalanceerde kracht van omroepreporters en interviewers die de verschillende dominerende gezichtspunten in de gemeenschap vertegenwoordigen.

Het wordt niet ontkend dat zulke benadering in haar toepassing evenveel valstrikken en moeilijkheden zou ontmoeten als het verantwoordelijkheidsmodel. Inderdaad, de omroep is zo belangrijk in de politiek dat op een bepaald niveau spanningen en beschuldigingen van vooringenomen voorstellingen niet kunnen vermeden worden. Maar wat wellicht kan en moet nagestreefd worden is een grotere mate van eensgezindheid over de specifieke rol die omroepmensen zouden moeten spelen, welke die ook moge zijn.

VOETNOTEN

(1) Himmelweit, Hilde T. and Bond, Roderick, *Social and Political Attitudes: Voting Stability and Change*, Report to Social Science Research Council, London 1974 (mimeo).

(2) Dreyer, Edward C., *Media Use and Electoral Choices*, *Public Opinion Quarterly*, Vol. 35, 1971-2.

(3) In de oorspronkelijke tekst: «the monitor, the spectator, the partisan and the liberal citizen.»

(4) Wade, Serena, E., *Media Effects on Changes in Attitude towards the Rights of Young People*, *Journalism Quarterly*, Vol. 50, 1973.

(5) Zie Wamsley, G.L. and Pride, R.A., *Television Network News*, *Western Political Quarterly*, Vol. 25, 1972.

(ADVERTENTIE)

N.V. DE STANDAARD
EM. JACQMAINLAAN 127
1000 BRUSSEL

ADVERTEREN IN DIT NUMMER :

Standaardboekhandel	4
«De Standaard»	9
Ampex	13
«Het Belang van Limburg»	22
Acco	31
Philips	37
Delgay	41
Inelco	43
Columbia	44